

DOKUMENTY A MATERIÁLY

DOBRÁ ARMÁDA¹

NÁVRH NA REORGANIZÁCIU ARMÁDY Z KONCA 18. STOROČIA

PECHOTA A JAZDECTVO (I. ČASŤ)

VILIAM ČIČAJ

ČIČAJ, Viliam: Good Army. Proposal for Army Reorganising at the End of the 18th Century. Infantry and Cavalry (Part I.). Vojenská história, 1, 25, 2021, pp 104-124, Bratislava.

In the introduction of the material study, the author states that the new situation in the military development in the 18th century was also connected to the development of the military theory dominated by France. Furthermore, during this era, several practical military manuals and regulations were issued for various command levels and army units. In the published paper, the author addresses the work of baron Karl Ludwig O'Cahill, where he outlined the period idea of how to build a good army. His work was interesting from the point of view that in many cases we can partially see the differences between the idealistic idea and the period reality of the 18th century armies.

We have relatively few detailed information about the author to help us reconstruct his life. He was born 1746 in Beelitz (Potsdam, Brandenburg) and died in Würzburg between 1804 and 1809. He served as an officer in Baden. In his works, he mentioned his titles and ranks. They imply that he was familiar with the military environment of the late 18th and early 19th centuries, when the Napoleonic wars were taking place in Europe. In his youth, he was a Kammerjunker at the Hohenlohe – Waldenburg – Schilling princely court, later becoming the court marshal. He served in the infantry regiment of von Jung-Sutterheim. It is probable that he had excellent knowledge of the French language, which is documented by several translations. Compared to his scarce biographic data, O'Cahill's bibliography was relatively rich. During his time, his works were very popular and were published in several editions. He addressed not only the military topics, military history, current military and political situation but also tried creating prosaic, dramatic and ethical works.

In his work about forming a good, ideal army in the second half of the 18th century, he described the tactics, training and organisation of infantry, cavalry, artillery, military engineering, health care and security for military veterans. The benefit of the work consisted in comparing the idealistic ideas about army with their period reality.

Keywords: army in the second half of the 18th century, tactics, training and organisation of infantry, cavalry, artillery, military engineering, health care and security for military veterans. O'Cahill – work "Good Army".

Dôležitým medzníkom vo vývoji európskeho vojenstva bolo 18. storočie. V tomto čase dochádzalo k zmenám v taktike a stratégii armád v dôsledku nových technických inovácií. Zároveň sa radikálne menila aj úloha a význam organizačného a logistického zabezpečenia vojenských operácií. Mnohopočetné armády si vyžadovali aj zlepšenie zdravotníckej starostlivosti. Napokon nemožno nespomenúť ani oblasť sociálneho zabezpečenia vojakov po ukončení vojenskej služby, aby sa predchádzalo rozličným sociálnym nepokojom

¹ Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-17-0398 Na ceste k modernej spoločnosti. Tri storočia novoveku a VEGA 2/0101/17 Spoločnosť raného novoveku – identity, konflikty, interakcie v Historickom ústave SAV.

v spoločnosti.² Nová situácia vo vývoji vojenstva v 18. storočí bola spojená aj s rozvojom vojenskej teórie, v ktorej dominantnú úlohu zohrávalo Francúzsko. Ďalej v tomto čase vyšlo tlačou aj množstvo praktických vojenských príručiek a predpisov pre rôzne stupne velenia a zložky armády. V našom príspevku by sme sa chceli venovať práci baróna Karla Ludwiga O'CAHILLA (*1746 – † medzi 1804 – 1809), v ktorej načrtol dobovú predstavu o vybudovaní dobrej armády.³ Dielo bolo zaujímavé z toho hľadiska, že v mnohých prípadoch môžeme do určitej miery sledovať rozdiely medzi ideálnou predstavou a dobovou realitou armád 18. storočia.

O autorovi máme k dispozícii pomerne málo podrobných údajov, ktoré by nám pomohli rekonštruovať jeho život. Narodil sa v roku 1746 v Beelitze (Potsdam, Brandenbursko) a zomrel vo Würzburgu medzi rokmi 1804 až 1809. Pôsobil ako dôstojník v Bádensku. Vo svojich dielach uvádzal svoje tituly a hodnosti.⁴ Z nich vyplýva, že mu nebolo neznáme vojenské prostredie konca 18. a začiatku 19. storočia, keď v Európe prebiehali napoleonské vojny. V mladosti bol *Kammerjunkerom* na kniežacom dvore Hohenlohe – Waldenburg – Schilling a neskôr aj dvorným maršalom.⁵ Slúžil v pešiackom pluku von Jung-Sutterheima. Pravdepodobne vynikajúco ovládal francúzsky jazyk, o čom svedčia viaceré preklady. Oproti skromným životopisným údajom, bola O'CAHillova bibliografia pomerne bohatá. Jeho diela boli v tom čase veľmi obľúbené a vychádzali vo viacerých vydaniach. Písal nielen o vojenskej problematike, vojenskej histórii, aktuálnej vojenskej a politickej situácii, ale pokúšal sa aj tvoriť prozaické, dramatické a etické diela.⁶

² DANGL, Vojtech – SEGEŠ, Vladimír. *Vojenské dejiny Slovenska III. zväzok. 1711-1914*. Bratislava : MO SR, 1966, 241 s.

³ O'CAHILL, Karl Ludwig. *Taktischer Versuch über die Bildung einer guten Armee*. Karlsruhe : Macklot, 1791, 382 s. + prílohy.

⁴ Cahill, Lieutenant und Adjutant in dem Regiment von Jung-Stutterheim; Obristlieutenant Baron Ô Cahill; Baron O'CAHILL, Königl. Sardinischer Oberst; Baron Ô Cahill, Königlicher Sardinischer Oberst und General-Adjutant; Major Baron O'CAHILL; Baron ô Cahill, Königlicher Sardinischer Oberst und General-Adjutant, und Commandeur des Phönix-Ordens; Baron ô Cahill, Königl. Sardinischer Oberst und General-Adjutant, Hochfürstl. Neuwiedischer Hofmarschall, und Commandeur des Phönix-Ordens; Baron Ô Cahill, Königlich-Sardinischer Obrist, Hohenloh- Waldenburg- Schillingsfürstlicher Kammerjunker und Obrist, Hochfürstl. Wied Neuwiedscher Hofmarschall, und Kommandeur des Phönixordens.

„V roku 1757 knieža Filip Ernest I. z Hohenlohe a Waldenburg-Schillingfürstu založil pri príležitosti osláv svojich 95. narodenín Rad Zlatého plameňa (L' Ordre de l' Oriflamme). Išlo o rodinný rad, ktorého insígnie v jedinej triede boli určené pre všetkých mužských aj ženských príslušníkov kniežacieho domu. Tí sa považovali za rodených členov radu, a insígnie však smeli prevziať až po dovŕšení dvanásteho roku života. Po zakladateľovej smrti v roku 1759 sa suverénom radu stal jeho syn Karl Albrecht I., ktorý v roku 1770 k vyznamenaniu pridal druhú triedu. Pozostávala z komandérov a rytierov. Zmenil jeho názov na Rad Fénixa a z rodinného radu sa stal dynastický rad. Insígnie oteraz mohli získať aj iné osoby šľachtického pôvodu, ktoré mali zásluhy o kniežací dom.“ GRAUS, Igor. *Pro virtute et merito. Vznik a vývoj vyznamenani do roku 1815. Panovnícke, dynastické, pontifikálne, záslužné a dámske rady a dekorácie*. Bratislava : Veda, 2017, s. 223.

⁵ *Kammerjunker* bola funkcia v službe mladých šľachticov na kniežacích a panovníckych dvoroch (podľa rakúsko-burgundského ceremoniálu zodpovedala tomu funkcia *Truchsess* – truksas). Ich pôvodnou úlohou bolo obsluhovanie kniežat'a a prvá fáza vo vojenskej alebo politickej kariére mladých šľachticov. Boli podriadení dvornému maršalovi (*Hofmarschall*).

⁶ Z literárnej tvorby môžeme uviesť: O'CAHILL, Karl Ludwig. *Die schlafenden Damen und der wachende Mann, oder man findet nicht was man hoffet*. Freyburg und Freystadt [vermutl. Mannheim], 1802. O'CAHILL, Karl Ludwig. *General Julie oder Tugend und Heldenmuth : eine wahre Geschichte*. Bern; Basel, 1802. O'CAHILL, Karl Ludwig. *Das Quodlibet oder der Diener von drey Herren : Ein Lustspiel in einem Aufzuge*. Frankfurt; Leipzig, 1804. O'CAHILL, Karl Ludwig. *Das Schwarze Ungeheuer*. Hanau; gedruckt in der fürstl. Waisenhausbuchdruckerei, 1796. Spisy o aktuálnej vojenskej a politickej situácii: O'CAHILL, Karl Ludwig. *Der französische Krieg von 1792 bis zu Ende Junii 1796*. Frankfurt; Leipzig, 1797. O'CAHILL, Karl Ludwig. *Beschreibung des jetzigen Krieges mit den Franzosen*. Teil 1. Frankfurt; Leipzig, 1798. O'CAHILL, Karl Ludwig. *Gefahr, die für Regenten und Staaten durch eine Secularisirung entsteht*. Frankfurt; Leipzig, [s.n.], 1798. O'CAHILL, Karl Ludwig. *Patriotische Gedanken über Deutschlands Integrität*. Frankfurt; Leipzig, 1798. O'CAHILL, Karl Ludwig. *Hof- Staats- und Militair-Begebenheiten*. Zweiter Theil. Frankfurt; Leipzig, 1798. O'CAHILL, Karl Ludwig. *Über Krieg und Frieden*. Salzburg & Lausanne, 1801. O'CAHILL, Karl Ludwig.

V diele o vybudovaní dobrej ideálnej armády v druhej polovici 18. storočia opísal taktiku, výcvik a organizáciu pechoty, jazdeckta, delostrelectva, vojenského inžinierstva, zdravotníctva a zabezpečenie vojenských vyslúžilcov. Prínos diela podľa nášho názoru spočíval v tom, že porovnával ideálne predstavy o armáde s ich dobovou realitou. K. L. O’Cahill venoval svoju prácu kniežaťu Oranien-Nassau a guvernérovi spojených holandských provincií Wilhelmovi V. (1748 – 1806), ktorého nazval *svojím milostivým kniežaťom a pánom*. Dielo pomenoval ako taktický pokus o vytvorenie dobrej armády. V predhovore načrtol vývoj vojenskej taktiky armád od antických čias až do 18. storočia, ktorú však nikde podrobnejšie nedefinoval. Taktika v jeho ponímaní bola veľmi široký pojem, pod ktorý zahrnul záležitosti žoldu, ubytovania, výcviku, uniforiem až po formovanie bojových zostáv. Za vrchol taktického vývoja považoval pruskú armádu. Spomínal, že slúžil aj vo francúzskej armáde, ktorú však tiež nepovažoval za celkom bezchybnú. Štruktúra práce pozostávala z rozdelenia do častí, ktoré sa delili na kapitoly a paragrafy.

Kritériá pre pechotu

Prvá najobsiahlejšia časť obsahovala pätnásť kapitol o taktike pechoty. Čo sa týkalo pešiakov, vyžadovalo sa od nich splnenie nasledujúcich kritérií. Do pechoty mali byť zaradení dobre urastení, zdraví, silní, rázni, štyri až deväť cólov vysokí muži.⁷ Ani vo výnimočných prípadoch, či veľkom nedostatku regrútov, by nemali mať nižšiu postavu ako štyri cóly. Najmladší zverbovaný muž mal mať najmenej 18 a najstarší najviac 48 rokov. Toto mal byť skutočný vek vojaka. Žiadneho chlapca pod 18 rokov by nemali prijať, lebo jeho telo bolo v tomto veku ešte slabé a ťažko znášalo námahu, jeho rozum bol detský, ľahkomyselný a pochabý. Mládenec od osemnástich rokov prestával byť dieťaťom. Jeho schopnosti sa rozvíjali, cítil telesnú silu, nervová sústava naberala stálosť a odolnosť. V tomto kvitnúcom veku sa mohla mládež najlepšie vychovávať a vycvičiť. Láska k vlasti sa znamenite navrstvovala a znásobovala až k zapáleniu ctižiadostivého ohňa cti a slávy. Toto bola pravá cesta vychovať a stimulovať vojakov k šľachetným činom.

Ak pozostávala pechota armády z takýchto ľudí, museli sa usilovne pripravovať a neustále zlepšovať. Toto sa udialo len tak, že vládca štátu a provincií rozdelil krajinu na kantóny a okresy. Každý pluk patrila k svojmu kantónu, a regrútov získal z vlastných rodákov. Zároveň panovník mal mať na zreteli, aby poľnohospodárstvo a meštianstvo netrpelo nedostatkom robotníkov, umelcov a remeselníkov. Inak musel zariadiť verbovanie v susediacich krajinách, osobitne v tých, ktoré disponovali s menším počtom vojska, a doplniť stav armády cudzincami, ktorých monarchovia zvyčajne vysoko hodnotili. Za peniaze a nádej získať

Nothwendigkeit des Friedens. Frankfurt; Leipzig, 1800. O’CAHILL, Karl Ludwig. *Oesterreich Erretter vieler Staaten*. Frankfurt; Leipzig, 1800. O’CAHILL, Karl Ludwig. *Die Belagerung von Würzburg*. Frankfurt; Leipzig, 1802. O’CAHILL, Karl Ludwig. *Engelland und Frankreich oder die Wahrheit ohne Schminke*. Basel; Bern, 1801. O’CAHILL, Karl Ludwig. *Blick über die jetzige Zeit*. Frankfurt; Leipzig, 1799. O’CAHILL, Karl Ludwig. *Rußlands Größe*. Frankfurt; Leipzig, 1803. Práce z vojenskej histórie: O’CAHILL, Karl Ludwig. *Die Feldzüge Friedrichs II., oder des Großen, Königs von Preussen*. Frankenthal : Gegels, 1788-1789. O’CAHILL, Karl Ludwig. *Genealogie hoher Häupter*. [S.l.], 1803. O’CAHILL, Karl Ludwig. *Geschichte der Größten Heerführer neuerer Zeiten*. Teil 4. (Frankenthal : Gegel) 1787. Vyšlo 12 zväzkov. O’CAHILL, Karl Ludwig. *Militärische Geschichte des Marschalls von Türenne* : Mit 3 Plans. Schwan und Götz : Mannheim, 1797. O’CAHILL, Karl Ludwig. *Auszug der besten Briefe des Herrn Rüdigers von Rabutin Grafen von Bussy, ehemaligen General-Lieutenants der Königl. Armeen, und Unterbefehlshabers der französischen und ausländischen Reuterey*. (Aus dem Französischen ins Deutsche übersetzt von Cahill, Lieutenant und Adjutant in dem Regiment von Jung-Stutterheim). Helmstädt; Magdeburg : Hechtel, (1769). Diela z oblasti vojenstva: O’CAHILL, Karl Ludwig. *Der Staabsofficier*. Frankenthal : Gegel, 1786. O’CAHILL, Karl Ludwig. *Der vollkommene Officier nach vorgeschlagenen Grundsätzen*. Frankenthal : Gegel, 1787.

⁷ Ide pravdepodobne o tlačovú chybu. Jeden cól v Bádensku roku 1810 bol 0,03 metra. V tomto prípade to mohli byť stopy. Jedna stopa mala 30 centimetrov v roku 1806 a 6 pruských stóp = cca 1,88 cm.

chlieb bolo Talianovi rovnako ľahostajné slúžiť v Prusku, Dánovi vo Francúzsku a Uhrovi vo Švédsku. Živobytie, zaopatrenie a odmena umožnili cudzincom ľahko zabudnúť na ich vlasť a zároveň ich povzbudilo verne a statočne slúžiť novému kniežatstvu.

Podmienkou vybudovania dobrej pechoty muselo byť jej neustále udržiavanie v aktivite, zocelovanie a príprava na boj. V dobre disciplinovanej armáde neustále prebiehal výcvik. Vojaci nesmeli nikdy zaháľať. Nielen sporadicky, ale každodenne museli usilovne cvičiť. Osobitne na jar a jeseň sa mali naučiť rýchlo zhromažďovať a nastupovať. Bojový poplach (*General-Marsch*) sa vyhlasoval často v rôznych časoch, keď to vojaci najmenej očakávali. Pechota musela vyraziť v plnom poľnom výstroji a niekoľko hodín pochodovať. Pri takýchto presunoch zároveň museli postaviť stany, poľné stráže a požiarnu službu.

Aby sa jednotky zocelili, osobitne pechota, museli sa nechať táboriť určitú dobu vo všetkých ročných obdobiach. V táboroch sa naučili všetko, čo neskôr potrebovali vedieť v bojových podmienkach. Denne sa presúvali krížom cez polia a v zlom teréne, robili náročné pochody, zdolávali a prekonávali vodné toky, potoky, priekopy a oplotenia. Vojakov viedli cez malé lesíky, húštiny a háje. Občas im prikázali, aby vytasili šable a presekali sa cez krovie a iné prekážky. Museli stavať aj lodné mosty na prekonávanie riek. Všetko prebiehalo vo veľkom poriadku a tichosti. Vojak nesmel pri všetkých týchto manévroch otvoriť ústa. Počas pobytu v tábore si zvykol na ťažkú manuálnu prácu. Pešiaka nechali celý deň pracovať s lopatou a sekerou. Nakoniec museli vybudované súčasti opevnenia, ktoré postavili, dobyť, obsadiť a zničiť, aby boli neustále zamestnaní. Inokedy ich nechali postaviť vozovú hradbu, ťahať delá a vozy s pušným prachom. Takto im nadriadení ukázali, aké okolnosti ich čakajú vo vojne. Jednotky nechali postaviť palisády, zhotoviť prútené zátarasy a vyhotoviť útočné rebríky, tak, aby porozumeli všetkému, čo majú v boji vedieť a vykonať. Ich myseľ všetko pochopila, telo sa posilnilo a zvykol si na prácu.

Neustály výcvik a pohyb pechoty boli veľmi dôležité. Získala sa tým veľká skúsenosť, čo sa určite prejavilo aj vo vojne. Preto patrila kráľovská pruská armáda k najlepším na svete, hoci sa v nej do dôsledkov neuplatňovali vyššie spomenuté zásady vojenského výcviku, ale výcvik bol intenzívnejší, než v iných armádach. Okrem toho z času na čas by podľa O'Cahilla mal dôstojník oboznámiť obyčajných vojakov s hrdinskými činmi národa a armády. Takto by sa mu vliala chuť a odvaha ich napodobniť. Monarchovia mali požadovať, aby v ich jednotkách pripravili dvakrát mesačne prednášky o hrdinských činoch ich generálov, čím sa mal dosiahnuť väčší úspech a vojaci boli motivovaní kráčať v ich šľapajach. Zároveň, podľa vzoru starých Rimanov, pred bojom mali velitelia predniesť prejav o hrdinských činoch ich predchodcov, aby vojaci preukázali svoju odvahu voči nepriateľom.

Žold, živobytie, ubytovanie pechoty

Ak mal byť pešiak dobre vycvičený, musel mať zabezpečené živobytie a zvýšený žold. Inak by nebol schopný vydržať dlhú námahu. Čím bolo jeho telo viac namáhané, tým potreboval viac stravy. K. L. O'Cahill neodporúčal v žiadnom prípade, aby vojaci dostávali taký žold, ktorý by ich mohol urobiť primäkkými a nedbalými. Požadoval dať im toľko, aby sa mohli dvakrát denne poriadne najesť. Sedliak, remeselník a nádenník dostávali toľko stravy, aby sa dosýta najedli. Kladie si otázku: Prečo potom dobrý vojak, obranca vlasti, má trpieť hladom? Vyslovil aj návrh, aby sa žold vojskám zvýšil o tretinu, dal sa im okrem chleba aj más piva alebo cyderu (jabĺčkové víno) a vo vinárskych krajinách pol másu vína, aby tak mohli slušne existovať.⁸ Ak sa nemohol žold zvýšiť, mali dať vojakom prinajmenšom mäso a nápoje. Zvýšenie žoldu samozrejme pre monarchov znamenalo aj zvýšenie štátnych výdavkov, ale zasa ich mohli inými úsporami ľahko nahradiť. Vojak musel mať silu, ktorú

⁸ Más (Maß) = 1,06 litra, objemová miera.

bez piva a vína nikdy nezíska. Voda nedávala žiadnu silu, čo vidno na Turkoch, ktorí bez ohľadu na ich vhodnú postavu, mali slabé, zmäknuté a na choroby náchylné telo. Víno by muselmanov viac posilňovalo a určite by bolo pre nich aj zdravšie. V skutočnosti bola pre veľkého monarchu maličkosť poskytnúť svojim vojakom denne na stravu jeden a pol funta chleba či šesť grajciarov a más piva alebo pol másu vína či tri grajciare v peniazoch.⁹ Žold vojakov nebol asi vždy ideálny, čo platilo aj koncom 18. storočia. Slabý žold a nedostatočná strava, hlad, bieda a núdza boli podľa autora aj príčinou dezercie.¹⁰ Keď regent dal vojakom primeraný žold, títo mu s radosťou slúžili, viac nedezertovali a nerozširovali rady zbehov a lumpov.

Ubytovanie vojsk v kasárňach si vyžadovalo, aby boli postavené a zariadené tak, aby v nej vojak našiel potrebné pohodlie. Izby museli byť strednej veľkosti a osobitne svetlé, aby sa v nich mohlo umiestniť šesť postelí, v ktorých mohlo ležať dvanásť vojakov. V izbe nesmelo byť ubytovaných osemnásť, dvadsať alebo dvadsaťštyri mužov, ako v Rakúsku a Francúzsku. Bolo to zvykom aj v Španielsku. Vyvolávalo to nielen viaceré spory a hádky, ale škodilo to aj zo zdravotného hľadiska. V jednej posteli by mali spolu ležať vždy len dvaja muži a nie traja ako vo Francúzsku. Nebolo možné, aby traja muži často v jednej úzkej posteli si odpočinuli a nazbierali nové sily. Najlepšie na tom bol španielsky vojak, ktorý mal sám posteľ. Dvanásť mužov na izbe bol podľa autora ideálny počet. Spoločne varili, spoločne sa stravovali a mali jedného nadriadeného. Mohol to byť seržant, slobodník alebo desiatnik, ktorý sa spolu s ďalšou osobou staral o menáž a nákupy. Spísal všetky výdavky a v čase odpočinku alebo večer informoval ostatných na izbe. Veliteľ izby sa mal starať aj o poriadok, lebo nič viac neškodilo zdraviu ľudí ako špinavá izba. Každý deň musel ten, kto mal na starosti varenie aspoň raz vodou pokropiť a pozametať dlážku. Takisto každý deň sa musela vyvetrať izba, aby sa osviežil vzduch a odstránil zlý zápach. Nesmelo sa zabudnúť na upratanie pod posteľami, lebo všetky tieto opatrenia prospievali zdraviu vojakov.

Z kasární sa mali odstrániť všetky mníšske a kláštorne pravidlá, ktoré v cisárskej armáde čiastočne stále platili, trápili a trýznili vojakov. Vojak musel byť šťastný a povedať si, keď prišiel do svojej izby: tu som doma, môžem si tu odpočinúť, fajčiť tabak, spievať, písať, smiať sa a žartovať.

Aby v kasárni nechýbala disciplína a poriadok, musel veliteľ izby dozerať a zakázať všetky neporiadky. Dôstojník mal denne, osobitne okolo obeda, dozrieť, či je strava dobrá a či ju možno podávať. Túto kontrolu by mali urobiť aspoň raz týždenne aj z velenia a štábu. Pred kasárňou by sa mala nachádzať veľká plocha alebo za kasárňami jeden priestranný dvor, kde mužstvo vo svojom voľnom čase po výcviku mohlo hrať kolky, hrať s loptou (*Ball schlagen*) alebo pretekať v behu do cieľa. Aj takéto hry boli pre vojakov osočné a zároveň boli príjemným trávením času. Pomáhali zabudnúť na námahu a mrzutosti výcvikového dňa. Udržiavali ich vo veselosti a radosť. Odrádzali ich od dezercie, sprisahání a prstapašnosti.

V krajinách, kde sa vojak ubytoval u obyvateľov, musel si pripravovať menáž ako v kasárni pre dvanásť mužov. Vojak bol v kasárni kvôli bezpečnosti, poriadku a pohodliu, čo ubytovanie u obyvateľstva celkom nespĺňalo. Každé knieža malo v mestách, kde bola posádka, prestavať prázdne domy a byty na kasárne, čo bolo v každom prípade lacnejšie riešenie.

⁹ Funt = 500 gramov.

¹⁰ Dezercie vojakov aj v tomto období mali značné rozmery, o čom svedčia periodicky sa opakujúce amnestie pre zbehých vojakov. *General-Pardon für alle Deserteurs von Sr. Königlichen Majestät von Preussen Armee, imgleichen für alle, der Werbung halber, und wegen verzeihlicher Vergehungen entwichene Königliche Unterthanen, die bis zum Ersten Oct. des künftigen 1787sten Jahres ... sich freywillig wieder einfinden werden:* De Dato, Berlin, den 4ten October 1786, 3 s.

Uniforma pechoty

Uniforma pešiakov bola podobná uniformám ostatných armád. Autor uprednostňoval zásadu užitočnosti oproti kráse, nádhere a lesku. Autor nemal nič voči výzoru uniformiem, ale len proti neužitočným a zbytočným veciam. Osobitne kritizoval nedostatočné oblečenie vojaka v zime a v zlom počasí. Pešiak nemusel byť vždy v plnej paráde, ale vo vojenskom odevu. Nočné a pudrovacie stolíky boli pre dámy a nie vojakov, ktorí sa museli rýchlo obliecť a pripraviť, keď sa vyhlásil bojový poplach.

K. L. O’Cahill pri tejto príležitosti navrhol aj niekoľko úprav odevu a výstroja pešiakov v troch paragrafoch. Kašket (*Casquets*, vojenská čapica), alebo prilba (*Helmhaube*) boli ťažké a v súčasných armádach zvyčajné čapice boli nielen veľké, osobitne neprijemne a zle navrhnuté. Bránili vojakom vo výcviku, pri mierení a rýchlom nabíjaní. Navyše v zime a v zlom počasí nedostatočne pokrývali hlavu. Lepším riešením by bolo dať pešiakom miesto týchto klobúkov bežecké alebo cestovné čapice (*Reisekappe*) z čiernej plsti.¹¹ Na hlave by však mali mať kríž zo železa, ktorý by zabránil seknutiam jazdeckým palošom. Vyplnené by mali byť plátom. Na takejto bežeckej čiapke by sa mohla umiestniť vpredu mosadzná tabuľka alebo biele plátno s menom alebo erbom kniežata. Na bokoch alebo vzadu na čapici mohli byť aj strapce alebo chocholy z vlny rôznej farby, aby sa pluky navzájom od seba rozlišovali. Takýmito čapicami alebo cestovnými čiapkami by boli hlavy vojakov lepšie chránené pred sekmi šabieľ a dýk, ako aj pred zlým počasím a chladom. Keď pršalo, snežilo alebo silno mrzlo, mohla sa čiapka spustiť, a na konci spustenej časti by mala byť vosková alebo hrubá plátenná látka, aby sa plst čiapky nezašpinila nečistotami vlasov a púdu. Tento poťah bol jednou sponou pripevnený hore na cestovnej čiapke. Keď svietilo slnko do tváre, stiahla sa dolu predná časť tejto cestovnej čiapky. S touto cestovnou čiapkou bol vojak voľnejší pri cvičení a nosení zbrane. Mohol hlavou ľahšie pohybovať, ľahšie mieriť a pohodlnejšie nosiť pušku, ako s obyčajnou čiapkou, ktorej ľavá špica (osobitne regrútom a necvičeným ľudom) bránila vo výcviku. Špica čiapky nedovoľovala voľne nosiť pred sebou zbraň, vojak strácal dobré postavenie, a vychyľovala ho z rovnováhy.

Autor od svojho návrhu očakával, že navrhovaná čiapka lepšie pokryje hlavu vojaka a menej ju vystaví bolestiam a chorobám, ako súčasné špicaté malé granátnické čiapky. Tieto nechávali hlavu holú a nepokrytú, čo bolo aj veľmi nezdravé. Frizúra vlasov vojakov, ich úprava (ondulovanie, natáčanie, kučeravenie) vlasov bola v mierových časoch postačujúca, ale v poľných podmienkach zbytočná. Za dostatočnú úpravu považoval aj na bokoch hlavy vlasy zviazané do jedného uzla, ako u husárov alebo vzadu spletené vlasy do jedného vrkoča. Tento vrkoč nemusel byť ani dlhší ako takzvaný nemecký vrkoč, ale by mal byť menší ako *Catogant* (ktorý sa nosil v poslednom čase vo francúzskej armáde).¹² Obidva účesy okrádali vojakov o čas. Okrem toho stužky, vlasy, falošné vrkoče stáli veľa peňazí a poškodzovali na chrbte mundúr. Pre vojakov bolo omnoho príjemnejšie, keď nosili takzvaný anglický alebo polovičný vrkoč, ktorý sa dá rýchlo upraviť. V poli bolo nutné, aby mal čistú uniformu. Vojak by nemal ďalej byť napudrovaný, ako v revue a pri prehliadkach a odvodoch.

Peniaze na púder mohol lepšie použiť. Napudrovaná hlava ešte nešatila bojovníka.

Viazanka alebo kravata pešiaka mala byť čiernej farby (táto zdobí človeka najlepšie), široká a nie veľmi tuhá (tvrdá). Musel sa dávať pozor a počítat s tým, aby kravata nebola pevná

¹¹ V tomto prípade išlo pravdepodobne o poľnú čapicu (*Feldkappe*) s mäkkou alebo polotuhou konštrukciou. Vývinula sa z čiapok upravených pre denné zamestnanie alebo krátkodobu ad hoc upravených predpisových pokrievok hlavy. Do úvahy prichádza aj vojenská čapica typu *képi*. KUTÍLKOVÁ, Dagmar. *Vojenské odívání. Od třicetileté války do počátku 20. stol.* Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 245 a 252.

¹² Účes vlasov spojených do vrkoča. V 18. storočí ho vo Francúzsku používali príslušníci pechoty.

a silno uviazaná na krku, v blízkosti vrkoča a výstužných pásikov na hlave, lebo to škodilo očiam (ako najjemnejším cievam tela) a spôsobovala, ako to autor viackrát spozoroval, bolesť hlavy, krvácanie z nosa a nevoľnosť.

Najlepší a najprijemnejší kabát, ktorý sa mohol vojakovi poskytnúť, bol vo forme fraku, siahajúcim až po kolená, so šiestimi gombíkmi na pravej strane a bez chlopní. Golier mal byť široký na tri dobré prsty. Mal by byť stojatý a taký široký, aby stačil zakryť viazanku alebo šál a mohol sa pod bradou upevniť jednou sponou.

Gombíky museli byť našité nasledujúcim spôsobom. Najvrchnejší gombík mal byť umiestnený na šírku troch prstov pod golierom, druhý a tretí tesne pod sebou na vzdialenosť troch cólov od prvého. Posledné tri gombíky mali byť tiež celkom blízko seba a našité tam, kde začínajú mužské bedrá. Kabát musel byť taký široký, aby sa vojak v ňom mohol pohybovať a celkom pohodlne zapnúť tri horné gombíky. Kabát mal byť podšitý, pričom rukávy boli dlhé až po päť. Chlopne boli špicaté na poľský spôsob a prichytené hore jedným veľkým a dolu malým gombíkom. Chlopne, goliere a límce (nie však priveľké, ako si to vyžadovalo zakrytie hrude) mohli byť inej farby ako kabát, aby sa pluky rozlišovali. Vnútorne vrecká boli priečne prišité tromi veľkými gombíkmi. Vesta musela mať prednú a zadnú časť. Nemala byť dlhšia a širšia ako jedna ruka, aby zakrývala bedrá, a mala dvanásť gombíkov. Vrecká boli prišité bez gombíkov. Vesta mala aj rukávy, ktoré sa nosili iba v zime pod kabátom. V zime bolo treba dať vojakom pár dobrých vlnených rukavíc a čiapku, ktorú nosili pod prilbou (*Reisekappe*), aby boli chránení pred vetrom a zlým počasím. Potom nepotrebovali žiadny kabát aj keď stáli na strážii.

Ak vojaci dostali miesto krátkych dlhých, takzvaných uhorských nohavice, museli byť ušité tak, aby siahali od miesta nad bedrami (bokmi) a cez dolnú časť tela až po členky. Štyri alebo päť cólov pod lýtkom mali byť prichytené sponou a nad sponou zapnuté gombíkom. V lete a v teplých krajinách mohli byť tieto nohavice zhotovené aj z pevného plátna. Tieto nohavice zohriali človeka, lebo zakryli skoro celú dolnú časť jeho tela. Ich výhodou bolo, že v zime, zlom a chladnom počasí či na pochodoch sa v nich dalo ľahko a pohodlne pochodovať. Od kolien vyššie však museli byť futrované.

Vojak by nemal nosiť žiadne topánky, o to menej členkové čižmy (*Stiefeletten*), napriek tomu, že mu boli pohodlné. V zlom počasí, pri výcviku a pochodoch však nohy v tejto obuvi neboli dostatočne chránené a trpeli. Vo všeobecnosti boli používané úzke polovičné čižmy, tlačili na lýtko, premáčali sa a spôsobovali bolesť. Polovysoké čižmy, napriek tomu, že sa nosili vo všetkých armádach, neboli vojenskou obuvou. Človek potreboval veľa času, aby si ich natiahol najmä v poli a v noci, keď bol napadnutý. Vojak musel byť odetý tak, aby bol za minútu pripravený. Osobitne jeho obuv musela byť taká, aby každý čas, vo dne v noci, v zlom a chladnom počasí, na každej krajinskej a dedinskej ceste, cez polia, ľahko a všade bez problémov mohol pochodovať a prechádzať. Polovysoké čižmy, ktoré boli prichytené na holennú kosť len niekoľkými sponami, ale zošnorované koženými remienkami, si vyžadovali veľa času pri obúvaní. Ale ľahké uhorské čižmy, podobne ako iné čižmy, boli zhotovené len s tým rozdielom, že siahali len do polovice lýtok. Vpredu a vzadu na holeni majú dierky na gombíky a zapínali sa o gombíky prišité na nohavicích, aby nepadali a nebránili človeku v pochode. Tieto museli byť zhotovené z dobrej kože a podpätky museli byť podkuté ľahkou železnou podkovou, aby dlhšie vydržali a vojaci na dlhom pochode v zlom počasí neboli vystavení neprijemnostiam a nestratili podpätky. Autor sa pochválil, že vyskúšal pochod v anglických čižmách s ťažkými následkami. S čižmami, ktoré navrhol on, pochodoval osem až deväť hodín bez problémov bez toho, aby sa unavil, či ho boleli nohy. Niektoré národy, napr. Poliaci a Uhri nosili stále čižmy a cestovali v nich niekedy celý deň. Nemuseli však často, ako dragúni, zosadnúť z koní v svojich ťažkých čižmách, ktoré boli ťažšie ako malé polovičné čižmy či manévrovať a konať ako delostrelci. Autor navrhol urobiť pokus v dvoch

plukoch, z ktorých v jednom z nich by mali vojaci obuté topánky a *Stiefeletten* a v druhom pluku ním navrhnuté čižmy. Po štvorhodinovom pochode by sa ukázalo, že pešiáci v pluku v polovičných čižmách sa do cieľa dostavia nielen skôr, ale budú aj menej unavení.¹³

Výzbroj pechoty

Čo sa týka výzbroje, doteraz veľmi prispelo k rýchlosti nabíjania a strelby, keby sa na súčasných puškách zmenili nabijaky (*Ladestock*).¹⁴ Neodporúčal žiadne cylindre, lebo zvyšovali váhu a skracovali zbraň.¹⁵ Krátka puška nestrieľala tak ďaleko a vojak nemohol s ňou ani častejšie strieľať. V holandskej armáde používali pušky, ktoré boli však ťažké a znemožňovali mladým a vojakom menšej postavy, ktorým chýbala sila, tri alebo štyrikrát po sebe vystreliť. Okrem toho na pochodoch spôsobovalo ich nosenie veľkú únavu. O' Cahill navrhol aj niekoľko úprav pušiek, aby vojaci mohli rýchlejšie nabíjať a presnejšie strieľať. Miesto používaných trojhranných bajonetov navrhol 18 až 19 cív dlhé, hladké a obojstranne ostré bajonety. Štyri cívy od násadca mal byť držiak, aby bajonet nevypadol na koňa alebo človeka. Musel byť pevne priskrutkovaný na zbraň. S takýmto bajonetom sa mohol vojak, keď mu došiel pušný prach, hrdinsky brániť proti pechote a jazde. Bajonet mal mať vojak v poli neustále nasadený, ale nemusel ho mať pri každej príležitosti, napr. pri individuálnom výcviku, pri nástupoch stráže, prehliadke alebo povýšení. Museli ich mať nasadené v prípade veľkých manévrov, pri útokoch, obrane, predovšetkým, keď zbadali jazdu, a v útočnej zostave.

Autorovi sa nepáči, že francúzska armáda, osobitne pechota, s výnimkou granátnikov a príslušníkov jágerských práporov (*Jägerbataillon*), nemala šable, ktoré sa mohli použiť aj pri prekonávaní a presekávaní húštin a krovín.¹⁶ Podľa O' Cahilla by to bola skvelá vec, keby naučila pešiakov ovládať šable a použiť ich proti nepriateľom. Mnohé bitky mohli lepšie dopadnúť. Vojaci by boli srdnatejší, keby sa blížili k nepriateľovi so šablou v ruke a mohli ho v zápase poraziť. Ochrana ruky musela byť podobná ako na šabli ľahkej kavalérie, aby zakryla päsť. Čepel mala byť ostro nabrúsená, špicatá, široká tri mužské prsty a dve stopy dlhá. S takouto zbraňou vojak mohol už niečo dokázať.

Patrónová taška alebo sumka bola upevnená vpredu na opasku a obsahovala 36 nábojov. Nosila sa na ľavej strane, kde bola zavesená šablá a bajonet. Tento šabl'ový opasok mohol byť zvnútra podšitý bielym súknom, aby nedral vestu. Dolu bol priviazaný k nohaviciam. Patrónová taška sa podobala truhličke alebo kufríčku s osobitným vrchnákom, ktorý sa dal uzatvoriť. Nebola širšia ako tri alebo štyri a pol mužského prsta. Patrónová taška mohla mať aj 45 nábojov a bola vzadu narezaná, aby lepšie sedela na tele vojaka. Po streľbe mohol vojak ešte použiť bajonet a šabl'u. V súčasnosti sa v jednotkách menej strieľalo s puškami, lebo boj rozhodovalo ťažké delostrelectvo. Pomocou takejto patrónovej tašky dokázal vojak rýchlejšie nabíjať, mal ju stále vpredu a veko nebolo také veľké ako na dovtedajších. Patróny sa mohli pohodlnejšie a ľahšie vyberať. Na výrobu tašiek sa použilo menej kože, boli lacnejšie a ľahšie sa čistili. Nerezali plecيا vojakov na dlhých pochodoch a netlačili prsia širokými a silnými remeňmi ako dovtedajšie patrónové tašky.

¹³ Podrobnejšie KUTÍLKOVÁ, Dagmar. *Vojenské odívání. Od třicetileté války do počátku 20. stol.* Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 303 s.

¹⁴ DANGL, Vojtech – SEGEŠ, Vladimír. *Vojenské dejiny Slovenska III. zväzok. 1711-1914.* Bratislava : MO SR, 1966, s. 35.

¹⁵ V tomto prípade išlo o pušky s tzv. kamenným zámkom, na zapálenie prachu sa používal kremeň. Perkusné zámky sa začali používať až v 19. storočí.

¹⁶ Jägerbataillon boli elitné jednotky ľahkej pechoty a jazdectva. Vznikli v 17. storočí a pôvodne boli zložené z lesníkov, poľovníkov a lovcov, ktorí sa vyznali dobre v teréne a mohli operovať v tyle nepriateľa.

Vojakom sa mali dať miesto dovtedajších veľkých torieb menšie plecniaky len 24 cólov dlhé a s takým vnútorným priestorom, do ktorého sa mali zmestiť dve košeľe, pár ponožiek, jedna vreckovka, dve malé kefy na čižmy bez rúčky, malá kefa na šaty a dva hrebene. V tomto plecniaku by malo byť aj miesto na uloženie polovičných čižiem. Malý plecniak by mal mať zámok a reťaz alebo mal byť previazaný remeňmi a prackami. Vojak nosil chlieb a mäso v chlebovom vaku zhotovenom z hrubej ľanovej látky, aký sa používal v pruskej armáde.

Formovanie jednotlivých súčastí pechoty

O'Cahill navrhoval aj nové počty mužov v zložení jednotiek pechoty. Namiesto práporu (*batalión*) so 420 mužmi odporúčal zvýšiť ich počet na 800 mužov. Každý pluk (*regiment*) mal pozostávať zo štyroch práporov pechoty, troch práporov granátnikov a 15 rôť (*Compagnie*) mušketerov. Štruktúra plukov bola podľa neho nasledovná:

Generál, plukovník, 2 podplukovníci, 4 majori, 10 kapitánov, 8 štábni kapitáni, 18 nadporučíkov (*Premierlieutenant*), 25 poručíkov (*Secondlieutenant*) spolu so štyrmi pobočníkmi (*Adjutant*), 15 práporčíkov (*Fähnrich*), 177 poddôstojníkov spolu s *Fahnjunker* (čakatelia pechoty na poddôstojnícku hodnosť rotmajstrov - *Feldwebel*). Každá rota mušketerov mala zástavu. 40 bubeníkov (*Tambour*), pričom jeden bol plukovným bubeníkom. 18 hudobníkov, medzi ktorými museli byť 4 hobojsi, 2 hráči na lesný roh, 2 trubači, jeden bubeník s veľkým bubnom, 2 hráči na fagot, 2 činelisti, jeden bubeník s tureckými hrkálkami (*Schelle, Schellenbaum*), 2 flautisti alebo miesto nich dvaja hráči na píšťalu a 6 rovnakých pre granátnikov. Možno bolo mnoho muzikantov, ale hudba bola v pluku dôležitá vec, nielen povzbudzovala vojakov, ale im pomáhala zabudnúť na námahu a útrapy, ktorým boli vystavení. 432 granátnikov, medzi ktorými bolo 18 sapérov (*ženisti, Zimmerleute*), pri každejrote 6 mužov a 1 820 mušketerov.

Štáb pluku (Unter- Stab) pozostával z plukovného ubytovateľa (*Regimentsquartiermeister*, mal na starosti logistiku a riadil oddelenia), poľného kuráta, audítora (prisediaci vojenského súdu, plukovný právnik), lekára, 12 ránhojičov (felčiarov), puškára (*Büchsenmacher*, zbrojár, zbrojmajster), výrobcu pažíeb (*Büchsenschäfter* aj zbrojmajster) a profosa.¹⁷

Spolu to bolo 2 596 mužov.

Rota granátnikov bola v sile 4 vyšších dôstojníkov. Major rotý mal 6 vyšších dôstojníkov, medzi ktorými boli započítaní aj štábny kapitán a pobočník, 9 poddôstojníkov, ránhojič, 3 bubeníci, 2 hráči na píšťaly, 144 granátnikov, medzi ktorými bolo aj 6 sapérov.

Rota mušketerov pozostávala zo štyroch vyšších dôstojníkov, výnimkou generála a ostatných štábnych rôť, ktoré mali 5 až 6 dôstojníkov, 10 poddôstojníkov vrátane *Fahnjunkera*, ránhojiča, 2 bubeníkov a 108 mušketerov.

Ku generálovejrote patrili pobočník, hudba a štáb. Pri každom generálporučíkovi a prvejrote granátnikov bol jeden pobočník.

Jeden prápor pozostával z 5 rôť mušketerov, 23 vyšších dôstojníkov, medzi nimi aj pobočník prvého práporu generála, 24 dôstojníkov, 50 poddôstojníkov, 5 ránhojičov, 11 bubeníkov, medzi nimi aj plukovný bubeník a 540 mušketerov.

¹⁷ Profos bola funkcia plukovného vykonávateľa rozsudkov, sčasti mal aj policajnú funkciu.

Prvému práporu velil plukovník, druhému podplukovník a najmladší podplukovník treťiemu. Generál, ako veliteľ pluku, mal svoju vlastnú rotu, ktorá sa nazývala aj ako telesná a bola priradená k prvému práporu. Tri granátnické rotý tvorili jeden prápor, ktorému velil major a bol zároveň majiteľom prvej granátnickej roty s pobočníkom. Tieto granátnické prápory patrili medzi jednotky ľahkej pechoty.

Tretí prápor mal 740 mužov a pozostával len z rôť mušketerov. Svoje rotý granátnikov odsunul k ostatným dvom práporom, z ktorých sa vytvoril samostatný prápor granátnikov. Tento tretí prápor bol oddelený od pluku, ale zároveň dopĺňal stavy prvých dvoch práporov. Išlo o záložný či zabezpečovací prápor. O'Cahill ho nazýval škôlkou pluku. Táto jednotka nemala byť nikdy odvelená do poľa, ale mala zostať v posádke počas mieru a vojny. Ak došlo k stratám počas vojenských operácií, museli doplniť počty bojových jednotiek. Zároveň mal tento záložný prápor sa starosti získavanie regrútov z domáceho prostredia a cudziny. Mal ich nielen naverbovať, ale aj vycvičiť. Tretí prápor mal byť zásobárňou regrútov. Dôstojníci tohto práporu mohli byť aj starí vyslúžilí muži, ktorí už mali invalidné zaopatrenie. Títo mohli najlepšie odovzdať regrútom svoje skúsenosti. Odchádzajúci poddôstojníci museli byť nahradení ľuďmi z tých istých rôť. Medzi každými desiatimi poddôstojníkmi musel byť jeden mladý šľachtic, ktorý niesol zástavu. V pluku ich malo byť 15 šľachticov, čiže v každejrote mušketerov jeden muž.

Čo sa týkalo bojovej zostavy pluku a práporu, kvôli lepšiemu manévrovaniu, navrhoval O'Cahill niektoré úpravy oproti dovtedajšej praxi.¹⁸ Prápor musel byť, ako zvyčajne, rozdelený do troch línii (Glied), avšak s tým rozdielom, že zostava mala tvar amfiteátra (polkruh). Najnižší vojaci boli v prvej, strednej postavy v druhej, a najvyšší vojaci v tretej línii. Táto formácia alebo zostava mala mať veľký osôh nielen z toho, že vojak mohol lepšie cvičiť, zacieliť, zamieriť, strieľať a nabíjať, ale aj disciplinovanejšie pochodovať. O'Cahill sa odvolával na svoje praktické poznatky z výcviku. Keď vojak nižšej postavy stál v druhej línii, nepočul a nevidel pred sebou nič, okrem veľkosti postavy veľkého muža. Vysoký vojak stojaci za nízkym videl lepšie a mohol lepšie strieľať. V opačnom postavení to spôsobovalo problémy. Takto postavená línia práporu alebo pluku umožňovala lepšie pochodovať, lebo vyšší muž ľahšie nasledoval nižšieho, než opačne. Dokumentoval to na príklade, že ak mal na začiatku pochodu jeden krok dve stopy (*Schuhe*), tak musel vojak s menšou postavou urobiť krok dlhý dva a štvrt' stopy.¹⁹ Po 12 až 15 krokoch sa mu predlžil krok na tri a pol stopy. Prirodzene, že potom dochádzalo k narušeniu pochodového tvaru, stúpaniu na opätky, tlačenicu a neporiadku. Len v revue sa mohli postaviť do prvej línie veľkí ľudia, ale nie pri výcviku a v poli.

Keď boli bojové línie takto zostavené, každý prápor pozostával z deviatich čiat a každá čata má potom 20 *Rotten*.²⁰ Podľa O'Cahilla by do zostavy piatej čaty v strede postavil rotmajstra a družstvá (*Fahnen*) nasledovne: do prvej línie dve družstvá a dvoch rotmajstrov, do druhej línie jedno družstvo a rotmajstra a zvyšné dve družstvá a rotmajstrov do tretej línie. Tri čaty tvorili divíziu, a prápor mal tri divízie: pravú, strednú a ľavú divíziu, čo autor

¹⁸ Podrobnejšie o dobovej stratégii a taktike DANGL, Vojtech – SEGEŠ, Vladimír. *Vojenské dejiny Slovenska III. zväzok. 1711-1914*. Bratislava : MO SR, 1966, s. 22 a nasledujúce; s. 50-52.

¹⁹ Schuh (stopa) = dĺžková miera asi 30 centimetrov. Krok = dĺžková miera asi 71 až 75 centimetrov. Nebola presnejšie definovaná. V jednotlivých krajinách bola rozličná a závisela od veľkosti obuvi panovníka.

²⁰ Čata (Zug, Platoon) mala 12 až 60 vojakov. Velil jej zvyčajne skúsený poddôstojník. Termín *Rotte* bol veľmi rôznorodý. Išlo o označenie menších pochodových alebo bojových útvarov, zoskupení alebo formácií. Pri nástupe to boli traja za sebou stojaci vojaci. Pri pochode boli to vedľa seba stojaci vojaci. V taktických zoskupeniach pechoty v bojových formáciách predchádzajúcom období boli takto označovaní vojaci stojaci za sebou. Napr. v gréckej falange bola hĺbka *Rotte* 6 až 12 mužov. Opačným termínom bola línia (vedľa seba stojaci vojaci) a pri pochode rad alebo zástup (vojaci pochodujúci za sebou). V 18. storočí zavedením bojových línii stratilo toto zoskupenie význam.

považoval za lepšie a vhodnejšie rozdelenie oproti zavedenému deleniu na pravé krídlo, stred a ľavé krídlo.²¹ Prikláňa sa k trojitému členeniu miesto štvoritého, lebo armáda sa tak dala lepšie organizovať a riadiť: tri línie v rote, tri línie v jednej divízii, tri divízie v jednom prápore, tri prápory v pluku, tri pluky v jednej brigáde, tri brigády v jednej kolóne.

Pochod pechoty

V pechote dôležité miesto malo podľa O'Cahilla aj držanie tela vojaka. Hlava nemala byť vtiahnutá medzi plecia, krk trochu vzadu, bradu mal mať na kravate bez toho, aby ju zakryl. Ak hlavu otočil doprava, ľavé oko mal mať v línii s gombíkom na veste. Ak sa vydal povel, tak sa prsia a horná časť tela vyplí, bez toho, aby sa celé telo pohlo a vojak musel stáť priamo, aby nestratil rovnováhu. Obe ruky museli byť spustené až k stehnám. Takto musel vojak prirodzene a nie meravo kľáčať a stáť. Opäťky sa museli silno dotýkať a boli v jednej línii, aby špice topánok vytvárali pravý uhol.

V armáde koncom 18. storočia sa používali pri pochodoch rôzne kroky. O'Cahill ich však nedefinoval vždy celkom presne a pri určovaní ich dĺžky používal rôzne dĺžkové jednotky. Školský alebo výcvikový krok (*Schulschritt*) mal 20 cólov. Dvoj krok (*Zweischuh*) bol pre vojakov menšej postavy dlhý a namáhavý. Školský krok mal mať menšiu intenzitu ako ostatné. Za minútu sa malo urobiť 50 až 55 krokov. Obyčajný krok (*ordinaire Schritt*) bol rovnako dlhý ako školský a meral 18 až 20 cólov, ale mal vyššiu intenzitu 80 krokov za minútu. Rýchly alebo manévrový krok (*Manöver- oder Geschwindschritt*) bol taký, že vojak ich musel za minútu urobiť 140 až 150. Používal sa pri útokoch na jednotky, hradby a podobné pevnostné zariadenia. Nazýval sa aj útočným krokom (*Sturmschritt*).

Výcvik pechoty musel byť krátky. Všetky povelky museli pozostávať len z malého počtu pohybov a dôb (*Tempos*). Zbytočné sa mali odstrániť. Čím menej bolo pohybov a dôb, tým bol výcvik hodnotnejší a užitočnejší. Výcvik by mal trvať najviac 14 dní, aby si vojak osvojil povelky a pohyby. O'Cahill niektoré demonštroval na príklade nabíjania zbrane v 12 poveloch streľby. Vojak mal za minútu vystreliť najmenej štyrikrát. Zároveň podával aj niektoré vylepšené povelky pre šachovnicovú a líniovú streľbu práporov. Účinnejšia bola lineárna paľba predovšetkým proti jazde, lebo mohli nepretržite dve línie viesť streľbu. Pri šachovnicovej vystupovala zo zostavy len časť vojakov a streľba nebola nejako mimoriadne účinná. Samozrejme, že sa nevyklúčovalo ani spojenie oboch spôsobov. Napríklad po prechode cez most alebo úzky priesmyk, keď sa jednotky znovu začali formovať do bojovej zostavy, použili šachovnicový spôsob streľby.

Jednotka bez manévrov je ako telo bez pohybu a bola by len pekná socha bez života. Na druhej strane veľa manévrov armáde skôr škodilo než prospievalo. Manévrov malo byť menej, ale tieto museli byť jednoduché, ľahké, rýchle, prevedené takým spôsobom, že sa človek v poli, dokonca pod paľbou kanónov a pušiek, mohol ľahko pohybovať. Ak sa už raz zaviedli dobré manévry, mali sa potom realizovať a nemeniť ich každým okamžikom, lebo potom bol vojak a regrút nespokojný a nedočkavý. Časté a mnohé zmeny jednotkám viac škodili, ako sa myslelo.

Presuny a bojové postavenie

Keď viacero práporov malo zaujať bojovú zostavu, kolóna sa musela zoradiť do línie podľa dvoch viditeľných bodov (*points de vue*). Počas pochodov a presunov museli na čele kolóny pochodovať ženisti so sekerami, topormi, motykami a lopatami. Odstraňovali pre-

²¹ Divízia (Division) v tomto čase bola označením oddielu.

kážky na ceste a prípadne rozširovali úzke cesty. Ak armáda pochodovala v šiestich kolónach, dve jazdecké a štyri pechotné, delostrelectvo sa rozdelilo a časť sa presunula do čela kolóny, bez vozov, ktoré nechali na jej konci. Každému kanónu na čele kolóny sa pridelo aspoň 20 nábojov, čo postačovalo na začiatok boja. Jazdeckto postupovalo po pravej a ľavej strane kolóny. Samozrejme, ak to terén dovoľoval, prípadne prenechalo svoje miesto pechote. Delostrelectvo pochodovalo v strede kolóny po najlepšej ceste. Na čele mala mať delostrelecká kolóna niekoľko granátnických práporov alebo jednotky ľahkej kavalérie, aby sa predišlo ich nečakanému prepadnutiu zo strany nepriateľa. Obidve kolóny, medzi ktorými pochodovali, boli delostrelci v blízkosti, aby rýchlo mohli prísť na pomoc. Presun kolóny prebiehal v najväčšom poriadku a tichu. Dôstojníci mali zabrániť počas pochodu rozprávaniu a hurhaju, najmä, keď sa blížil cieľ pochodu. Ak sa presun konal v noci, aby nespozorovane prekvapili nepriateľa, musel sa dodržiavať poriadok a zakázalo sa fajčiť. Kolóna pochodovala rovnakým tempom. Vojaci ustavične kráčali rovnakou rýchlosťou a dodržiavali pochodovú formáciu. Krok čela a konca kolóny musí byť rovnako dlhý. Predovšetkým sa vpredu nemal predlžovať krok, aby ostatní za ním nemuseli utekať, spôsobili neporiadok a narušenie pochodového tvaru.

Koncom 18. storočia používali pri presunoch armády do bojových zostáv dva spôsoby: rozvinutie a zmenu smeru. Použiť zostavu hlbokého postavenia (*Ordre profond*) proti delostreleckej paľbe mohlo spôsobiť veľký neporiadok, ale nemuselo sa celkom odmietnuť. Svoje výhody malo najmä voči útokom jazdeckta a vytváralo väčší odpor ako jednoduché postavenie (*Ordre mince*). So zostavami s hlbokým postavením sa dalo ľahšie manévrovať na bojisku, kde sa nevyžadovalo veľa priestoru. Hĺbka tohto postavenia nesmela byť viac ako šesť až deväť mužov. Priame alebo rovné bojové postavenie (*Ordre parallele*), ktorým sa útočilo na nepriateľa na celom fronte, prinášalo množstvo obetí na životoch. V súčasnej dobe sa najviac používal kosý šík alebo kosé bojové postavenie (*Oblique oder schrägen Schlachtordnung*).²² V podstate aj generál s menším počtom jednotiek dokázal pokoriť väčšiu armádu. Zaútočil časťou jednotiek (krídlom) na určitý bod nepriateľa a časť jednotiek ostávala mimo dosahu nepriateľského delostrelectva. Niekedy sa zaútočilo aj viacerými jednotkami na viacerých miestach a urobil sa predstieraný útok s cieľom odvrátiť pozornosť nepriateľa. V prípade kosého bojového postavenia sa mohli využiť dva spôsoby: pravé kosé postavenie a stupňovité postavenie (*par Echelons*). Pri stupňovitom postavení nechával prápor svoj susedný prápor niekoľko krokov za sebou. Útok v stupňovitej zostave sa mohol uskutočniť útokom pravého krídla na ľavé krídlo nepriateľa a odstavením jeho pravého krídla. Útokom na stred nepriateľskej zostavy sa odstavili obe krídla a napokon útokom na ľavé krídlo nepriateľa sa odstavilo jeho pravé krídlo.

O uniforme dôstojníkov a niekoľko poznámok o pechote

Uniforma dôstojníkov, na rozdiel od mužstva pechoty, musela byť z jemného súkna, mala zlaté a strieborné náplecníky, stuhy, zlaté a strieborné gombíky. Cestovný alebo bežecký klobúk, uhorské, dlhé nohavice, malé čižmy mali pasovať dôstojníkom. Výzbroj dôstojníkov v súčasnosti nebola skoro žiadna. V cisárskej armáde bol to len kord. Výzbroj dôstojníkov sa odlišovala od výzbroje obyčajných vojakov, lebo ich stav, výchova a pôvod ich odlišoval od obyčajných mužov. Z toho dôvodu boli aj zbrane dôstojníckeho zboru celkom iné, ako mužstva. V niektorých armádach dostávali dôstojníci *sponton* a v iných pušku a patrónovú tašku.²³ Dôstojník nemal strieľať s vojakmi, ale veliť, riadiť paľbu a dozeráť na zachovanie

²² DANGL, Vojtech – SEGEŠ, Vladimír. *Vojenské dejiny Slovenska III. zväzok. 1711-1914*. Bratislava : MO SR, 1966, s. 28.

²³ Sponton bola krátka halapartňa podobná pike.

poriadku. Puška dôstojníka mala veľa nedostatkov, nielen pri mierení, ale aj nosení. Patrónová taška a remene sa často čistili kriedou a špinili jeho uniformu. Puška a patrónová taška boli pre dôstojníka diabolským výmyslom. *Spontony* boli počas pochodov takisto nepraktické. Dôstojníkovi stačili kord a dve malé pištole (*Terzerolle*).²⁴ Mohol ich nosiť v kordovej taške a použiť ich len v krajnom nebezpečenstve alebo vzatí do zajatia. Dôstojnícky kord bol byť dlhý, špicatý a čepeľ dva dobré prsty široká. Ochrana ruky bola podobná ako na jazdeckom paloši, ale ľahšia, aby sa ruka a prsty lepšie chránili proti sekom. Kord sa nosil na tri prsty širokom privesku (*Degenkuppel*) prevesenom cez plece pred vestou. Ochrana krku (*Ringragen*), dôstojnícka šerpa (*Feldbinde*) a kordový strapec (*Degenquaste*) boli len ozdobou dôstojníkov.

Zaujímavé boli aj O'Cahillove postrehy o vojne. Podľa neho by sa vojny zrýchlili a rýchlejšie skončili, keby v bojoch nasadili pechotu proti pechote so šablami a bajonetmi rozhodli o víťazstve v bitke. Stálo by to síce veľa životov, ale na druhej strane by to vyžadovalo menej námahy, hladu, lazaretov a nasadenie menšieho počtu ľudí. Pri súčasnom spôsobe vedenia bojov vojak musí nosiť veľkú poľnú ekvipáž. Navrhol, aby ju nosili menšie nenáročné zvieratá, napr. somáre, ktoré by sa mali začať chovať vo veľkom počte a prideliť ich primerane plukom a práporom. Hoci chodili pomalšie, nič by sa nestalo, ak prídu o niekoľko hodín neskôr ako armáda. Toto sa neustále dialo s vozmí s batožinou, ktoré niekedy aj celé dni stáli kvôli zlému počasiu a nezjazdným cestám. Malé, nákladom naložené, pokojné a pre otroctvo narodené zvieratá sa dostali všade.

* * *

Výcvik jazdectva a požiadavky na jazdcov

Jazdectvo nemuselo byť početné, ale dobre vycvičené. Jazda mala pozostávať z pekných, veľkých, dobre urastených a silných ľudí. Najnižší jazdci mali byť vysokí najmenej päť stôp a päť cólov nemeckej plukovnej miery.²⁵ Potom do jazdy mohli prijať aj šesť, sedem, osem, deväť, desať až jedenásť cólov vysokých. Dokonca aj šesť stôp vysokí ľudia boli vhodní do jazdectva. Dôležité bolo, aby jazdec bol vysoký. K výške patrila aj široká hrud', široké ramená, pevný driek a silné lýtko, aby mohol nosiť pancier (kyrys), veľký, dlhý ťažký paloš, železný križ na čiapke a na každom pleci, a napokon veľké čižmy s tvrdými sarami. Službu v kavalérii by mali začať vykonávať muži vo veku osemnásť rokov až do svojho tridsiateho roku. Roľníci a remeselníci mládenci vedeli aj pred štyridsiatkou jazdiť, šermovať a strieľať z pištole, ale nie tak dobre, ako mladší a aj ich kosti a údy boli už viac neohybné a stuhnutejšie. Dragúni museli byť taktiež mladí, veľkí, dobre urastení a pekní ľudia. Jazdci a dragúni sa odlišovali len uniformou, zbraňou a mali iné kone.

Podmienkou dobrého jazdectva bolo potrebné mať v krajine viac dobrých žrebčínov. Velielia plukov, správcovia žrebčínov (*Stallmeister*), radcovia mali dozerať a podporovať chov, aby nemusel panovník veľkými nákladmi získavať jazdcov zo zahraničia. Každému jazdcovi a regrútovi sa muselo presne ukázať, ako mal svojho koňa česať, kŕmiť, umiestniť v maštali, čistiť sedlo a vždy ho vhodne udržiavať v poriadku. Sedlo a jazdecké príslušenstvo nemusel nejako osobitne poznať, ale stačilo poznať ich použitie, napr. zubadla (*Rinnkette*), uzdy (*Trense*), chvostových remeňov (*Schwanzriemen*) a na čo slúžili.

Keď sa jazdec alebo čakateľ (*Pferdeabwarte*) oboznámil s prácami v maštali, potom sa mu ukázalo, ako sa má koň osedlať a odsedlať. Jazdiť najskôr začal v manéži so sedlom a bez sedla, so strmeňom a bez strmeňa. Jazdca museli naučiť na koni jazdiť krokom, krát-

²⁴ Terzerolle (názov pochádza talianskeho slova Terzerolle) bola pištoľ s bajonetom.

²⁵ O'Cahill uvádza rozdiel medzi nemeckými a francúzskymi mierami. Francúzska bola väčšia, päť cólov bolo sedem nemeckých. Rozdiel bol viditeľný.

kým a rýchlym galopom, sedieť smerom dopredu a nabok, znižovať a zvyšovať rýchlosť koňa, udržiavať rýchlosť a jazdiť vo švadrónach. Musel sa naučiť strieľať z pištole počas galopu, trapu a keď išiel krokom. Pochodoval a cvičil s karabínou a puškou rovnako ako pešiak. Pešo aj na koni tasil paloš, na ktorý sa najlepšie spoľahol pri útoku pechoty. Zároveň O’Cahill odporúčal, aby každá jazdecká švadróna mala jedného alebo niekoľko šikovných učiteľov šermu (*Fechtmeister*), ktorými mohli byť obyčajní dragúni alebo jazdci. Títo by mali dostávať mesačne plat z plukovnej kasy.

Žold, kasárne a maštale jazdectva

Jazdec a dragún nepotreboval vyšší žold ako pešiak. Bol vystavený menšej námahe ako dobrý pešiak, ktorý neustále pešo za snehu a dažďa, na dobrých a zlých cestách prekonával značné vzdialenosti. Preto by mal dostávať o grajciar viac, hoci najlepším riešením by bolo, aby všetci dostávali rovnako. Najlepším bývaním pre jazdca boli kasárne, kde bol sám pánom a majstrom. Pri ubytovaní medzi obyvateľstvom, kvôli jeho koňovi, dochádzalo k častým sporom a nezhodám. Najlepšie kasárne pre jazdectvo boli tie, kde sa nad stajňami nachádzali izby jazdcov a dragúnov. Izby mali byť svetlé, proporcionálne, vysoké, priestranné, veľké a príjemné. Miesto bolo pre 12 mužov a šesť postelí, v každej z nich po dvoch mužoch. Ďalej by na izbe mal byť dlhý stôl s dvomi lavicami, podobne ako pri pechote. Každá izba mala mať svojho veliteľa a museli si pripravovať menáž ako pešiaci.

Stajne museli byť postavené tak, aby neboli studené a kone nestáli v chlade. Dobre vydláždené boli pre kone zdravšie a lepšie ako vyložené doskami. Boxy pre kone, válovy a piliere boli z dobrého a pevného dreva. Každý kôň mal mať dostatok priestoru. Žrde alebo priečky museli kone od seba rozdeľovať do takej vzdialenosti, aby na seba nedosiahli hlavami a nohami a nemohli sa kopat’ a hrýzť. Každá rota mala mať vlastné stajne s dennou a nočnou službou, ktorá dozerala na poriadok a čistotu.

Zaopatrenie koní

Dobrá kavaléria potrebovala dobré kone, a preto sa venovala pozornosť starostlivosti a dobrému udržiavaniu zvierat. Dôstojníci dozerali na to, aby jazdci a dragúni sa starostlivo venovali koňom, ako pešiaci svojej zbrani. V zime a v lete museli aspoň raz za deň nechať kone jazdiť, čo sa v mnohých armádach zanedbávalo. Dôstojník by mal denne navštíviť stajňu a spoznávať stav koní a mužstva, čo mu prinieslo výhody počas manévrov, pochodov a ťažení v poli.

Každý jazdec musel svojho koňa ráno o piatej, na obed o dvanástej, poobede o štvrtej a večer o ôsmej nakŕmiť. Mohlo sa aj trikrát za deň: ráno o piatej, napoludnie o dvanástej a podvečer o siedmej. Ráno, na obed a večer musel koňa napojiť aj čistou vodou. Ak kôň nežral, jazdec to okamžite pri vizite oznámil dôstojníkovi alebo poddôstojníkovi. Zavolať sa kováč práporu (*Fahnenschmidt*), ktorý sa pozrel, čo koňovi chýba. Pozrieť koňa musel niekoľkokrát za deň a dať mu primerané prostriedky. V prípade choroby ho nechať liečiť. V kasárni by mali byť osobitné stajne pre choré zvieratá, aby sa nešírili choroby. Každé ráno sa kone česali a poriadne vyčistili, dala sa im deka a vyniesol hnoj zo stajne. Večer jazdci dali a rozostlali čerstvú slamu do boxov. Keď po cvičení alebo pochode sa kôň zahrial, smel dostať krmivo a vodu len po dvoch hodinách. Po príchode do stajne koňa odsedlali a dosucha vyutierali pot. Pri pochodoch sa musel osobitne dávať pozor na to, aby kôň nemal otlačené časti svojho tela. K tomu nedochádzalo, keď sa kôň dobre osedlal, správne pripevnil postroj a správne jazdilo. Dôstojníci a poddôstojníci dozerali na osedlanie každý deň či kontrolovali, či kôň nemá opuchliny a odreniny.

Kone museli v lete a v zime za každého počasia absolvovať rozjazdenie podľa možnosti ráno o deviatej, popoludní v zime o tretej hodine a v lete o piatej. Toto rozcvičenie prebiehalo len s uzdou a pokrývkami prichytenými popruhom. Jazdci a dragúni boli len v kamizoloch, v odevu do stajne a čizmách. Na hlave mali furážovú čiapku proti vetru a nečasu. Pri tomto každodennom jazdení dôstojník roty dozeral, či sa dodržiaval odstup, či jazdci sedeli vzpriamene, a korigoval aj ostatné chyby. V zime kapitán jazdy vyhľadal také miesto, kde nebol sneh a ľad a tam nechal kone jazdiť. V opačnom prípade, aby sa mohlo jazdiť, jazdci museli odpratať sneh a ľad. Toto denné jazdenie pomáhalo dýchať koňom a udržovalo ich zdravie, nemali tuhé a zmeravené nohy, ani zbytočne nepriberali, lepšie si zvykli na námahu a prácu. Ak sa nedodržiavali všetky nariadenia, kone sa stali nevhodnými do služby a museli sa čo najdrahšie predat' a výťažok odovzdať do plukovnej konskej kasy.

Ak sa pluk nachádzal v poli v blízkosti nepriateľa, koňom neuškodilo, ak sa nechali osedlané raz, trikrát, štyrikrát dvadsaťštyri hodín. Dôstojník dozeral na to, aby jazdci niekoľkokrát za deň uvoľnili popruhy a usušili miesto medzi sedlom a chrbtom a potom znova utiahli. Jazdec musel vedieť dobre naložiť náklad na koňa, aby ho netlačil po oboch stranách a poriadne ho upevniť. Sedlo a jazdecký postroj mal udržiavať v dobrom stave.

Výstroj a výzbroj jazdeckva

V každej armádnej kavalérii sa jazdci konečne vyzliekli zo starého ťažkého panciera. Celkom opancierovaný jazdec mal vzbudiť strach a hrôzu medzi pechotou a urobiť ho nepremožiteľným. Takýto jazdec a kôň nemohli, osobitne počas mokrého počasia a na otvorených cestách, primerane reagovať. V každom okamžiku mohlo dôjsť k pádu a zlomeniu väzu opancierovaného jazdca. Keďže sa už nepoužíval v jazdecktvе ťažký pancier, tak sa viac nepoužívalo ani ťažké sedlo. Jazda mala mať ľahké sedlo vyrobené na anglický spôsob, na ktorom sa dal upevniť vak (*Mantelsack* kapsa na potraviny, odev a pod.), bez toho, aby tlačil koňa. Sedlo musel vyrobiť šikovný sedlár a nie nejaký fušer. Tieto sedlá boli drahšie a dlhšie. V ťažkom sedle sedel človek ako uväznený v kresle. V prípade pádu zlomil si väzy alebo sa dolámal. Pádom z anglického sedla sa toho nebolo treba obávať. Výhoda anglickej kavalérie nespočívala len v dobrých koňoch, ale aj v dobrých ľahkých jazdeckých a sedlových postrojoch.

Aj bez panciera francúzska kavaléria, napriek veľkým koňom a ťažkým zbraniam, sa odlišovala od dragúnov. Preto bola viac vystavená paľbe pechoty. Bolo by lepšie, keby nosila, podobne ako ostatné kavalérie v Európe, polovičný kyrys. Stačilo mať zakryté len prsia vpredu na ochranu pred strelami a vzadu ho nebolo treba. Napokon sa v polovičnom kyryse lepšie a pohodlnejšie pohybovalo. Okrem polovičného kyrysu by mal mať na pleciach, nohaviciach alebo jazdeckom kabáti (*Collet, Reitjacke*) prišíť ľahké železné kríže, ktoré odolali sekcom kordu a paloša. Hlava a plecia jazdcov boli najviac vystavené sekcom nepriateľa. K tomu slúžila ľahká čiapka so železným krížom našitým v ľanovej látke, namiesto ťažkej vysokej čapice (*casquet, Casket*). V pruskej armáde boli už podobné čiapky upevnené remienkami pod bradou, aby nepadali z hlavy.

Golier (*collet*), spodný dolomán (kazajka, kamizol, *camisol*) zo súkna, nohavice z kozej srsti (*bockfelle*), vysoké pevné čizmy sa nosili na prehliadkach. Do služby najkrajším odevom jazdcov však boli súkenné nohavice, rovnako frak, ktorý sa mohol nosiť pri cvičení pešo alebo pri brodení cez vodný tok. Na výcviku musel mať na nohách topánky. Na prácu v stajni potreboval ľanovú halenu alebo plášť (*Kittel*). Popri týchto potreboval aj dobrý kabát, ktorý používal na pochodoch za zlého a chladného počasia. V niektorých armádach dostávali len zvrchník (*Überrock* plášť), ktorý jazdcovi dobre neslúžil a nechránil ho dostatočne pri jazde na koni, najmä pred dažďom. Bez kabáta rýchlo zmokol, ale pod kabátom

jeho uniforma zostala suchá. Mokrý odev bránil jazdcovi primerane reagovať v každej situácii. Kavaléria bola viac vystavená prachu ako pechota. Koženožltá alebo slamenožltá farba (*Paille*) najlepšie ladili s prachom. Tejto farby by mali byť uniformy jazdeckta, kým červená, zelená a modrá farba boli od prachu škaredé. Tieto farby by mali byť vlastné každej armádnej kavalérii, len kabát mohol mať modrú alebo sivú farbu.

Ťažká kavaléria potrebovala na obranu len pár dobrých pištolí a neveľmi dlhú ostrú jazdeckú šablňu (*Pallasch*) tri a pol prsta širokú s veľkým chráničom ruky. Vo všetkých armádach bola táto jazdecká šablňa, nazývaná aj kord (*Degen*), hlavnou zbraňou jazdeckta. Jazdci mali, samozrejme, aj karabíny, ktoré však nepoužívali proti pechote počas jazdy, ale len po zosadnutí z koňov, keď museli pokračovať v bojovej operácii. Ich hlavnou palnou zbraňou boli pištole, ktoré boli krátke, mohli byť prederavené na užšom konci nabijaka (*Ladestock*) a opatrené širokým otváracím uchom ihly na konci koženého remeňa. Druhý koniec sa upevnil na kabátovom gombíku po pravej ruke. Po nabití jazdec mohol pištoľ pustiť bez toho, aby mu padla na zem alebo sa stratila, čo spôsobovalo veľké problémy.

Dragúni sa odlišovali od jazdy tým, že nenosili polovičný kyrys, žiadne pevné čizmy so sárami, ich šable neboli ťažké a kone nie také veľké. Miesto karabín mali ľahké pušky a mohli bojovať ako pechota. Uniforma bola zo súkna a podobala sa fraku s výložkami a chlopňami, ale bez železných križov na pleciah. Jazdeckto s ľahkým pancierom, odevom a zbraňami profitovalo z toho, že mohlo rýchlo manévrovať. Pri útokoch využilo svoju rýchlosť a ľahkosť.

Formovanie zostáv a presuny jednotiek jazdeckta

V Európe sa zaužívalo vytvorenie bojovej formácie jazdeckta z dvoch línií namiesto dovtedajších troch. Jazdecký pluk sa delil na štyri švadróny a 12 rôt. Štvrtá záložná švadróna na čele s majorom slúžila na dopĺňovanie prvých troch. Zloženie jazdeckého pluku bolo nasledovné:

1 generál, 1 plukovník, 1 podplukovník, 2 majori, 7 kapitánov jazdy (*Rittmeister*), 5 štábných kapitánov, 7 poručíkov, 14 podporučíkov, 12 *kornetov*,²⁶ 84 poddôstojníkov, 3 *Standartenjuncker* (čakatelia na poddôstojnícku hodnosť), 1 bubeník, 1 štábny trubač, 12 iných trubačov, 810 jazdcov, 12 práporných kováčov.

Štáb jazdeckého pluku tvorili 1 plukovný ubytovateľ (*Regiments Quartiermeister*), 1 poľný kurát, 1 audítor (*audietur*),²⁷ 1 lekár, 12 poľných ránhojičov (felčiarov), 4 inštruktori jazdy (*Bereuter*), 4 učители šermu (*Fechtmeister*), 4 sedlári a 1 profos.

Spolu to bolo 1 020 mužov.

Každá jazdecká švadróna mala 12 vyšších dôstojníkov, výnimkou oboch krídelných, z ktorých každá s s pobočníkmi mala 13 vyšších dôstojníkov, 21 poddôstojníkov, 1 *Standartenjunckera*, NB (*nota bene*, dobre si zapamätaj). Štvrtá švadróna, ktorá nešla na bojisko, nemala štandardu, 3 trubačov, NB: bubeník a štábny trubač boli pridelení k osobnej (telesnej) švadróne, 180 jazdcov, štvrtá alebo záložná švadróna mala 270 mužov, 3 poľných ránhojičov (felčiarov), 3 práporných kováčov, 1 inštruktora jazdy, 1 učiteľa šermu, 1 sedlára.

Jazdecká rota mala v zostave 4 vyšších dôstojníkov, s výnimkou osobnej (telesnej) a generálporučíkovej rot. Každá mala s pobočníkmi 5 dôstojníkov, 7 poddôstojníkov, 1 trubača, 60 jazdcov, 1 poľného ránhojiča (felčiara) a 1 rotného kováča.

²⁶ Najnižšia dôstojnícka hodnosť v jazdeckte.

²⁷ Člen vojenského súdu, plukovný právnik.

Sila kavalérie spočívala v sekaní nepriateľa. Jazda musela dobre šermovať alebo švadrónovať.²⁸ Naučil ich to dobrý učiteľ šermu, aby svoje poznatky využili vo svoj prospech v boji proti nepriateľovi. Vyučovanie šermu sa začalo už v rezervnej švadróne. Každá švadróna mala mať jedného učiteľa šermu.

Počas prehliadky rotu jazdectva a dragúnov tvorilo, podobne ako pechota, deväť čiat. Medzi švadrónami nemuseli byť žiadne odstupy (*Intervall*). Ak stál pluk v bojovom postavení pripravený na útok, boli povolené pätnásťkrokové vzdialenosti medzi švadrónami. Ak bola švadróna rozdelená do troch línii (*Zug*), každá rota vytvárala samostatnú líniu. Pri výcviku bola každá rota rozdelená do troch línii, pričom každá pozostávala z deviatich čiat. Prvej línii velil kapitán, nasledujúcej druhý poručík a najmladší poručík (*Premierleutenant*) poslednej. Kornet jazdil vedľa kapitána pred prvou líniou. Zástavník stál vždy a v každom čase medzi piatou a šiestou čatou druhej línie švadróny, ktorá bola v strede celej zostavy. Trubač stál vždy na pravom krídle na úrovni poddôstojníka roty. Na ľavej strane švadróny bola umiestnená vždy rota, ktorej velil plukovník a na pravej strane rota vedená majorom. Podplukovníkova rota bola zaradená na ľavom krídle tretej švadróny.

Na vojenskej prehliadke sa generál zdržoval na pravom krídle. Počas bojového útoku velil, ak bol prítomný, všetkým trom švadrónam a osobne sa pohyboval na miestach, kde si to situácia vyžadovala. Pobočník prvého pluku bol vždy pri plukovníkovi a podplukovníkovi, spolu s ostatnými pobočníkmi. Týchto pobočníkov s rozkazmi a príkazmi vysielali títo dvaja velitelia na určené miesta.

Štvrtá alebo záložná švadróna bola vedená majorom, ktorý velil svojim dôstojníkom. Ako sa už uviedlo, dôstojnícky zbor musel pozostávať zo starších dôstojníkov, ktorí sa už nemohli zúčastniť bojových operácií. Boli však schopní úspešne vycvičiť mladé mužstvo na dobrých jazdcov a svojimi slovami išli dobrým príkladom, a rozprávaním o svojich činoch vyvolávali v nich snahu o napodobnenie. Mužstvo mali posmeľovať, dávať podnety do budúcnosti a zapáliť v nich nadšenie. Nesmeli nikoho, len vo výnimočnom prípade, prepustiť alebo preveliť inde, dovtedy, kým sa nenaučil všetko, čo jazdec potreboval. Monarchovia a kniežatá by mali takýto výcvik prostredníctvom starých a zaslúžilých dôstojníkov, ich umiestnením pri záložných švadrónach, podporovať. A za odvedené dobré služby vlasti ich ešte aj takto odmeniť.

Jazdecký výcvik

Jazdecký výcvik si vyžadoval dve plochy. Na jednej z nich sa v podstate musel adept naučiť základy jazdectva: nasadnúť a zosadnúť, nasadiť a odobrať uzdu, osedlať a odsedlať koňa. Táto jazdecká dráha musela byť uzavretá, mala mať mäkký podklad a ľahko pokrytý pieskom. Jazdec sa tu musel naučiť jazdiť pomalým a zrýchleným krokom, trapom a galopom, so sedlom a bez sedla, so strmeňom aj bez neho. Spočiatku sa malo začať jazdiť pomaly na pokojných koňoch, ale postupom času aj na nejazdených, neskrotených a divokých koňoch a skokanoch. Jazdec musel dospieť k vlastnému záveru, že v prítomnosti inštruktora nie je vystavený nebezpečenstvu zlomiť si krk a získa na tomto mäkkom mieste potrebnú jazdeckú smelosť a odvahu. Táto jazdecká dráha slúžila aj na výcvik strelby karabínou a pištoľou počas jazdy. Jazdcovi sa malo jasne ukázať, ako mieriť nad ľavým uchom koňa. Nižšie mieriť bolo výhodnejšie, lebo vyšším zamieraním pri pohybe koňa výstrel vyletel do vzduchu a minul sa cieľa.

Na tejto dráhe sa naučil tasiť šabl'u, viesť úder, sekať a znovu ju zasunúť. Musel vedieť, že výhoda jazdectva spočívala v sekaní, t. j. vzpriamiť sa v sedle, viesť sek zhora dolu, lebo

²⁸ Termín *Schwadronieren* pochádza z roku 1752 a znamenal postavenie jazdeckej švadróny (eskadróna) do bojovej zostavy. Pôvodne tento termín používala aj šermiarska škola a znamenala divoké oháňanie sa šabl'ou alebo kordom, aby sa zabránilo postupu nepriateľa.

sa to mechanicky udialo pod väčším tlakom, než v sede. Jazdec sa šabl'u naučil držať tak, že seknutie a rana museli spoľahlivo a účinne plnou silou zasiahnuť nepriateľa. Rany opačnou plochou a tupou stranou šable boli nevýhodné a minuli sa účinku. Jazdci sa cvičili v sekani tak, že sa im postavili makety hláv, poprsí a podobné pomôcky z lepenky (kartónu). Nacvičovali to potom počas jazdy krokom, galopom a trapom.

Popri tejto prvej dráhe existovala aj druhá väčšia dráha, ktorá oproti prvej nemusela byť rovná. Požadovalo sa, aby bola hrboľatá, na niektorých miestach bahnistá a kamenistá. Jazdec sa naučil jazdiť na každom teréne. Vycvičená jazda bola taká, že kone reagovali aj na jazdu po dlažbe, mäkkom a kľzkom podklade, dodržiavali odstupy a tvar. Podľa O'Cahilla bolo celkom úbohé a žalostné, keď jazdec v takýchto prípadoch pripomínal viac tanečného majstra ako kavalistu, ktorého nepriateľ ľahko zhodil z koňa a dobil.

Vo francúzskej armáde niektoré pluky necvičili na tvrdom a nerovnom teréne. Ich výcvikové priestory boli na mäkkom podklade a sčasti na piesčitých miestach. Z toho dôvodu nemanévrovali niektoré pluky, ktoré väčšinou pozostávali z pekných ľudí, smelou a presvedčivou istotou, ako iné na tvrdom teréne vycvičené kavalérie. Pluky, neustále cvičené svojimi veliteľmi, sa znamenite vyznamenali a preslávili, ako napr. z väčšiny Nemcov pozostávajúci husársky pluk grófa Esterháziho. Za svoju dokonalosť a srdnatosť vďačili svojmu preslávenému veliteľovi. Prúdila v ňom statočná uhorská krv jeho predkov, ktorá neustále pôsobila príkladom. Iné francúzske jazdecké pluky manévrovali ešte horšie a nedali sa porovnať s inými kavalériami. Vo voľnom priestore sa muselo vyhľadať aj ďalšie rozsiahle miesto, kde sa jazdec zdokonaľoval a cvičil. Terénom nemalo byť oranisko, dobré pole alebo lúka, ktoré boli hospodársky užitočné, ale nerovný, hrboľatý, piesčitý, močaristý a kamenistý priestor. Na tejto ploche sa mali vypestovať a vybudovať riedke húštiny, živé ploty z kríkov a stromov bez tŕňov. Mala tu byť aj plytká rieka alebo potok, ale nie hlboké priekopy. Na pravom a ľavom okraji mali byť vypestované živé nízke ploty, aby jazdci dokázali cez ne s koňmi preskočiť. Samozrejme, že každý rok sa musela výška živých plotov a porastov umelo upraviť.

Výcvik pešo a na koni

Jazdec pri výcviku pešo musel mať topánky a dragún čižmy. Celý peší výcvik kavalérie pozostával, okrem obrátov, z viacerých povelov, na základe ktorých mal vojak získať zručnosť a zrýchlenie jednotlivých činností. Jazdec musel dobre sedieť na koni, brucho mal mať vtiahnuté, opraty mal mať nakrátko a strmene uviazať kratšie, aby sa mohol vzpriamiť a urobiť veľkou silou sek. Vždy musel mať oči nad pravým ramenom, hlavu trochu pozadu, aby sa mohol obzrieť aj naľavo po ľavej ruke. Lakte musel mať tesne pri tele. Keď kôň kľusal, jazdec nikdy nesmel rozprávať, klátiť sa a rozhadzovať rukami. Mal mať vážny výraz tváre bojovníka a privádzať nepriateľa do stavu strachu a hrôzy. Dôstojníci by mali neustále dozeráť na takéto držanie tela.

Skutočný vojenský (martialny, bojovný) výzor bol typickým znakom jazdcov a nie mliečna brada. Velitelia museli dozrieť na to, aby každý jazdec nosil dobre narastenú bradu. Mladí, ktorým to príroda ešte nedoprial, sa mali postaviť do druhého radu. Každý musel uznať, že brada robí vojaka odvážnejším (mužnejším, odvážnym, srdnatejším) a kompletizovala jeho výzor. Pruská a uhorská pechota pozostávala z pekných ľudí. Uniforma a brada zvyšovali ich vojenské uznanie. Bol to veľký rozdiel medzi vojakom takejto pechoty a francúzskym pešiakom s veľkým, bielym napudrovaným *catogantom*.²⁹ Fúzy vyzerali hrôzostrašne

²⁹ Cathogan alebo cadogan bol účes podľa anglického generála Williama Cadogana, ktorý používal na úpravu svojich dlhých vlasov. V 18. storočí bol tento účes módnym v pechote. Vlasý sa upravovali na bokoch hlavy do tvaru valca a uviazali sa na zátylku. V Európe „nosenie catoganu“ alebo „vlasý viazané do catoganu“ označovali nízky vrkoč veľmi rozšírený medzi vojakmi alebo služobníkmi.

a určite statočnej francúzskej armáde by dodali bojovnejší výraz. Keď sa k tomu pripočítala aj lepšia disciplína, dokázala prekonať aj najlepšie armády.

Keď bola kavaléria na prehliadke, musel byť druhý rad vzdialený najmenej dvanásť stôp od prvej línie. Pri pochodovaní a útoku museli byť rady zomknuté. Všetky povely sa museli vykonať rýchlo. Kridlo, ktoré bolo v pohybe išlo vždy galopom. Šable alebo paloše sa museli naraz a rýchlo vytasíť na povel:

Zbraň, tas! v troch dobách. 1. Pravou rukou cez ľavé rameno sa uchopila obratne zbraň. 2. Vytiahla sa zbraň smerom dohora vpred, tak, že palec na pravej ruke bol vo výške úst a plocha čepele bola pred tvárou, všetko sa robilo naraz v celom pluku. 3. Zbraň sa rýchlo a obratne stiahla do polovice gombíka na pravom držiaku a s čepeľou sa držala pri tele.

Pri pochodoch a presunoch dôstojníci prísne sledovali dodržiavanie zostavy a v prípadoch jej narušenia sa snažili dostať jazdcov do pôvodnej formácie. To sa nacvičilo počas výcviku. Dôstojníci idúci vpred len ťažko sledovali dodržiavanie formácie. Aj počas pochodov a rýchlych galopov dodržiavala jednotka zomknutú formáciu. Výnimočne sa používala aj strelba na koni. Robilo sa to len vtedy, ak boli jazdci k tomu prinútení a len pištoľami, lebo hlavnou úlohou jazdy bolo sekanie. Pri výcviku v streľbe museli jazdci zosadnúť a držať kone. Pri výcviku kavalérie sa neustále dbalo na to, aby sa vždy udržiavali formácie, držali opraty, jazdci sa nedotýkali strmeňmi a nijako do seba nenarážali.

Všeobecné poznámky o jazdectve

Robiť veľa manévrov s jazdou bolo zbytočné. Jazdec so svojím koňom a jeho opatrovaním mal viac práce ako pešiak a nemal sa mnohými manévrami trápiť a zaťažovať. Postupy pre jazdu museli byť menej náročné, ale museli sa zhodovať s postupmi pechoty. Každá armáda potrebovala kavalériu. Pechota nemohla byť plnohodnotná bez jazdectva. Obidve zložky si museli ruka v ruke navzájom pomáhať, hoci nemusia mať rovnakú silu. Montecuccolli, veľký vojvodca, chcel vo svojej armáde mať polovicu ťažkej jazdy a polovicu pechoty.³⁰ Podľa súčasných názorov bol tento pomer veľmi vysoký. Napr. ak mala armáda 100-tisíc alebo 124-tisíc mužov pechoty, tak kavaléria mala mať 20 až 24-tisíc mužov. Tieto počty celkom postačovali, lebo nie množstvo, ale kvalita a dokonalosť pri kavalérii bola rozhodujúca.

Kavaléria si musela vyryť do pamäti, že nepriateľa musí neomylné poraziť dvomi základnými zásadami: Zaútočiť veľkou rýchlosťou a silou ho prekonať. Jazdectvo si muselo veriť, že nepriateľ je slabší, nesmie sa nechať atakovať, ale vždy sa pokúšať, čo najskôr ho napadnúť a takto zaistiť víťazstvo. Pri útoku dôstojníci dbali na to, aby muži nie slepo, ale s rozvahou napadli nepriateľa. Neporiadok bol často príčinou porážok. Ak nepriateľa napadli rozvahou, bez unáhlenia, tak bol nútený ustúpiť a bez milosti mali z nich posínať toľkých, koľkých len vládali.

Keď kavaléria prenasledovala nepriateľa, nemusela to robiť veľmi unáhlene, ale švadróny sa mali vrtko a šikovne sformovať. Vždy bolo lepšie celou švadrónou prenasledovať a stíhať nepriateľa, než jednotlivými jazdcami. Keď počas bitky kavalerista nerobil svoje povinnosti, najlepší trest pre neho bol, keď dôstojník alebo poddôstojník, ktorý bol k nemu najbližšie, ho zrazil šablou. Toto bol najstrašnejší príklad, ako urobiť ostatných odvážnymi. V boji sa pri druhom bojovom stretnutí museli vyplniť odstupy alebo medzery v zostave z prvého stretu vyradené nepriateľom. Keď švadrónu z prvého stretnutia vyradil nepriateľ z boja, musela byť urýchlene nahradená inou.

³⁰ Gróf Raimondo Montecuccolli (1609 – 1680) bol taliansky vojvodca v službách Habsburgovcov. Zúčastnil sa bojov počas 30-ročnej vojny. V rokoch 1661 – 1664 bojoval proti Turkom v Uhorsku. Po roku 1674 žil vo Viedni a venoval sa literárnej činnosti. Patril priekopníkom rozvoja lineárnej taktiky pechoty.

Ak jazdec ukoristil v boji nepriateľskú zástavu, štandardu alebo bubon musel za to dostať veľkú sumu peňazí. Smelosť a dobré činy sa mali odmeniť, lebo týmito príkladmi sa dodávala odvaha celej armáde. Ak sa jazda nachádzala v nejakej dedine a bola napadnutá ľahkou jazdou, museli postavené stráže brániť sa pešo dovtedy, kým jazdci pluku alebo švadróny nenasadli na kone a vyhnali ju. Pri takýchto prepadoch sa povolilo dobre jazdiacim kavaléristom, keď sa rýchlejšie sformovali ako švadróna a dostali sa skôr do sedla, s nepriateľom aj jednotlivo bojovať.

V bojoch sa aj dnes, ako v časoch Gustáva Adolfa, musela jazda postaviť medzi pechotu.³¹ Takisto ako švédsky hrdina, mohla takouto zostavou vyhrať bitka. Verilo sa totiž predsudku, že útok kavalérie vnesie neporiadok (rozmach) medzi pechotu. Tento (kráľ) odstránil tento zvyk, ktorý niektorí vojvodcovia obnovili alebo znovu zaviedli. Rozstupy medzi jednotkami jazdy a pechoty mohli byť väčšie. Paľba dobrej pechoty, keď to okolnosti dovolili, dobre vycvičená kavaléria zaútočila napravo a naľavo, čím zabránila nasadeniu nepriateľských jednotiek do útoku. S dobre vycvičenými jednotkami, ako sa hovorilo, dalo sa dosiahnuť všetko na svete. Lineárny výcvik bol najlepší a vlastný jazdecktvu, čiže nechali jazdu často na jednej širokej a dobrej ceste galopom maširovať. Skoro všetky útoky jazdeckta sa uskutočňovali na rozsiahlom fronte, aby obišli nepriateľa, napadli ho zboku a zozadu. Preto treba presuny jazdeckta v línii usilovne cvičiť, aby bolo silné. Len na konci roka sa mali rôzne jazdecké pluky zhromaždiť a nechať manévrovať vo veľkých zboroch.

V. ČIČAJ: GUTE ARMEE. EIN VORWURF ZUR UMGESTALTUNG DER ARMEE AUS DEM ENDE DES 18. JAHRHUNDERTS. INFANTERIE UND KAVALLERIE (Teil 1)

Das 18. Jahrhundert war ein wichtiger Meilenstein für die Entwicklung des europäischen Heerwesens. Unter dem Einfluss von neuen technischen Errungenschaften und Neuerungen wurden die kriegerische Taktik und Strategie der Armeen grundlegend verändert. Gleichzeitig wurden auch die Rolle und Bedeutung der organisatorischen und logistischen Sicherstellung militärischer Operationen radikal verändert. Zahlenstarke Armeen stellten auch das Bedürfnis nach einer verbesserten Krankenfürsorge. Nicht minder wichtig war der Bereich der sozialen Fürsorge für Soldaten nach ihrer aktiven Zeit im Militärdienst, u. a. zur Vorbeugung von gesellschaftlichen Spannungen und Konflikten. Zu den neuen Entwicklungen im Heerwesen im 18. Jahrhundert hat auch der Fortschritt der Kriegstheorie wesentlich beigetragen, zunächst mit Frankreich als Vorreiter auf diesem Gebiet. Zu dieser Zeit wurden zahlreiche praktische Handbücher und Vorschriften für unterschiedliche Stufen der Befehlshaber und Bestandteile der Armee veröffentlicht. Im vorliegenden Beitrag wird insbesondere das schriftliche Werk von Baron Karl Ludwig O'Cahill (*1746 - † zwischen 1804-1809) erläutert, in dem sein Autor seine zeitgenössische Vorstellungen über die Grundsätze einer, seiner Ansicht nach tadellosen Armee skizzierte. Das schriftliche Werk O'Cahill ist nicht zuletzt dadurch interessant, dass man anhand von konkreten Beispielen die Unterschiede zwischen einer Idealvorstellung und der tatsächlichen Realität einer Armee des 18. Jahrhunderts zurückverfolgen kann.

³¹ Gustáv II. Adolf, švédsky kráľ (1611 – 1632), preslávil sa počas bojov v 30-ročnej vojne a reformou švédskej armády.

Zoznam použitej literatúry:

DANGL, Vojtech – SEGEŠ, Vladimír. *Vojenské dejiny Slovenska III. zväzok. 1711-1914*. Bratislava : MO SR, 1966, 241 s. ISBN 80-88842-02-6.

General-Pardon für alle Deserteurs von Sr. Königlichen Majestät von Preussen Armee, imgleichen für alle, der Werbung halber, und wegen verzeihlicher Vergehungen entwicene Königliche Unterthanen, die bis zum Ersten Oct. des künftigen 1787sten Jahres ... sich freywillig wieder einfinden werden: De Dato, Berlin, den 4ten October 1786, 3 s.

GRAUS, Igor. *Pro virtute et merito. Vznik a vývoj vyznamenání do roku 1815. Panovnícke, dynastické, pontifikálne, záslužné a dámske rady a dekorácie*. Bratislava : Veda, 2017, s. 223. ISBN 978-80-224147-91

KUTÍLKOVÁ, Dagmar. *Vojenské odívání. Od třicetileté války do počátku 20. stol.* Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 303 s. ISBN 8071069348.

O'CAHILL, Karl Ludwig. *Taktischer Versuch über die Bildung einer guten Armee*. Carl-sruhe : Macklot, 1791, 382 s. + přílohy.

SEGEŠ, Vladimír – ŠEĐOVÁ, Božena. *Pramene k vojenským dejinám Slovenska. III/1. 1711-1792*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2019, 343 s. ISBN 978-80-89523-56-6.